

**“KICHIK ODAM” OBRAZINING ZAMONAVIY TRANSFORMATSIYASI:
VIKTOR PELEVINNING “GENERATION II” ROMANI MISOLIDA**

Yaxshieva Zulfizar Shavkatovna

Qozon federal universiteti (Jizzax filiali), katta o'qituvchisi

Annotatsiya

Mazkur tezisdan rus adabiyotida muhim estetik tip sifatida shakllangan “kichik odam” obrazining zamonaviy transformatsiyasi Viktor Pelevinning “Generation II” romani misolida tadqiq etiladi. Asarda Vavilen Tatarskiy obrazining an'anaviy “kichik odam” modelidan farqli jihatlari, uning ijtimoiy jihatdan cheklangan shaxsdan mavjud tizimning faol ishtirokchisiga aylanish jarayoni tahlil qilinadi. Shuningdek, qahramon obrazining virtual reallik, simulyakr, ommaviy madaniyat va ma'naviy qadriyatlar bilan bog'liq semantik xususiyatlari ochib beriladi. Vavilen Tatarskiyning Chichikov, Ostap Bender va Neo kabi obrazlar bilan qiyosiy jihatlari ko'rsatilib, uning xarakteridagi ambivalentlik va axloqiy ziddiyatlar yoritiladi. Tadqiqot natijalari zamonaviy adabiyotda “kichik odam” konsepsiyasi passiv va himoyasiz shaxs obrazidan murakkab, faol hamda tizimga moslashuvchi subyekt obraziga transformatsiyalanganini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: “kichik odam”, zamonaviy rus adabiyoti, Viktor Pelevin, “Generation II”, Vavilen Tatarskiy, obraz transformatsiyasi, simulyakr, virtual reallik, intertekstual aloqa, ambivalent obraz, postmodernizm, badiiy obraz.

Rus adabiyotida “kichik odam” obrazi shaxs va jamiyat o'rtasidagi ziddiyatni ifodalovchi muhim estetik timsollardan biri sifatida shakllangan. Mazkur obraz, odatda, ijtimoiy jihatdan cheklangan, jamiyatning hukmron qadriyatlari va kuchli ijtimoiy qatlamlari qarshisida ojiz bo'lgan, o'z mavjudligini to'liq namoyon eta olmaydigan shaxs sifatida tasvirlanadi. N. V. Gogol ijodidan boshlab mazkur obraz rus adabiyotining turli davrlarida o'zgarib, yangi ijtimoiy va madaniy sharoitlarga mos ravishda qayta talqin qilindi [1].

“Kichik odam”ning an'anaviy modeli ko'pincha ijtimoiy yakkalanish, ruhiy chekinish va real voqelik bilan ichki olam o'rtasidagi tafovut bilan tavsiflanadi. Bunday qahramonning ichki dunyosi tashqi ijtimoiy mavqeiga nisbatan ancha murakkab bo'lishi mumkin. Shu sababli uning hayoti real voqelik va xayoliy tasavvurlar uyg'unligi asosida shakllanadi. Adabiyotshunoslikda ushbu obrazning asosiy xususiyatlaridan biri uning jamiyat tomonidan “ko'rinmas” holatga keltirilishi, ya'ni shaxs sifatida mavjud bo'lsa-da, ijtimoiy jihatdan deyarli sezilmasligidir [2].

V. Pelevinning “Generation II” romanida esa “kichik odam” konsepsiyasi yangi ijtimoiy-madaniy sharoitda transformatsiyaga uchraydi. Asarning bosh qahramoni Vavilen Tatarskiy dastlab jamiyatning chekka qatlamidan chiqqan, mavjud tizimda o'z o'rnini izlayotgan shaxs sifatida namoyon bo'ladi [3]. Biroq u an'anaviy “kichik odam”dan farqli ravishda mavjud tizimga qarshi kurashmaydi, aksincha, uning ichki mexanizmlarini anglash va ulardan

foydalanish orqali yuqoriga ko'tariladi. Shu jihatdan Vavilen obrazida "kichik odam"ning passiv holatdan faol va manipulyativ subyektga aylanish jarayoni kuzatiladi.

Mazkur jihat Vavilen Tatarskiyni boshqa mashhur adabiy obrazlar bilan qiyoslash imkonini beradi. Masalan, "Matritsa" filmidagi Neo mavjud tizimning yolg'on mohiyatini anglab, unga qarshi kurashuvchi qahramon sifatida shakllanadi [4]. Vavilen esa aksincha, tizimni buzishga emas, uni egallash va boshqarishga intiladi. Demak, har ikkala obraz uchun ham virtual va real voqelik o'rtasidagi ziddiyat muhim bo'lsa-da, ularning motivatsiyasi va ijtimoiy strategiyasi tubdan farqlanadi.

Roman semantikasida virtual reallik va simulyakr tushunchalari alohida o'rin egallaydi. J. Bodriyar tomonidan ishlab chiqilgan simulyakr konsepsiyasiga ko'ra, zamonaviy madaniyatda belgi va tasvirlar real voqelikning o'rnini egallab, asl nusxaga bevosita bog'lanmagan mustaqil reallikni yaratishi mumkin [5]. Pelevin romanida reklama, ommaviy madaniyat va iste'mol mahsulotlari aynan shunday sun'iy reallikni shakllantiruvchi vositalar sifatida namoyon bo'ladi. Vavilenning faoliyati esa ushbu mexanizmning ichki qonuniyatlarini egallash va undan foydalanish bilan bog'liq.

Qahramon obrazining semantik murakkabligini kuchaytiruvchi yana bir muhim detal — "bulut" ramzidir. Ushbu ramz Aristofanning "Bulutlar" komediyasi bilan intertekstual aloqaga kirishadi [6]. Natijada bulut oddiy tabiiy hodisa emas, balki falsafiy tafakkur, ma'naviy qadriyat va inson ongidagi yuksaklik bilan bog'liq ramziy birlik sifatida namoyon bo'ladi. Biroq romanda ushbu yuksaklikning asta-sekin yemirilishi Vavilenning ma'naviy transformatsiyasi bilan parallel tarzda kechadi.

Vavilen obrazining o'ziga xosligi uning mutlaq salbiy qahramon sifatida tasvirlanmasligidadir. O'quvchida unga nisbatan ambivalent munosabat shakllanadi: bir tomondan, qahramonning manfaatparastligi, manipulyativ faoliyati va mavjud tizimga moslashuvi salbiy baholanadi; ikkinchi tomondan esa uning aql-zakovati, moslashuvchanligi va murakkab ijtimoiy sharoitda omon qolish qobiliyati ma'lum darajada oqlanadi. Shu jihatdan Vavilen Tatarskiy P. Chichikov va O. Bender kabi obrazlar bilan tipologik yaqinlik kasb etadi [7; 8].

Biroq Vavilen obrazini an'anaviy "kichik odam"dan ajratib turuvchi asosiy belgi uning ijtimoiy zaiflikdan kuch pozitsiyasiga o'tishidir. An'anaviy modelda "kichik odam" jamiyatning kuchli qatlamlari tomonidan ezilsa, Pelevin qahramoni mazkur tizimning ichki mexanizmlarini o'zlashtirib, uning faol ishtirokchisiga aylanadi. Shunday qilib, "kichik odam" modeli zamonaviy postmodernistik diskursda passiv jabrlanuvchi obrazidan tizimni tushunadigan, undan foydalanadigan va hatto uni boshqarishga intiladigan ambivalent shaxs obraziga transformatsiyalanadi.

Xulosa

Tahlil natijalari "kichik odam" obrazining zamonaviy adabiyotda an'anaviy mazmunidan sezilarli darajada o'zgarayotganini ko'rsatadi. Viktor Pelevinning "Generation II" romanidagi Vavilen Tatarskiy ana shu transformatsiyaning yorqin namunasi bo'lib, unda ijtimoiy yakkalanish, ma'naviy bo'shliq, manipulyativ tafakkur va mavjud tizimga

moslashish kabi xususiyatlar birlashadi. Qahramonning an'anaviy "kichik odam"dan farqi uning zaiflik holatida qolmasdan, mavjud tizimning faol subyektiga aylanishidadir. Shu bilan birga, obrazning mutlaq salbiy yoki ijobiy bahodan xoli bo'lishi o'quvchida ambivalent munosabatni yuzaga keltiradi. Demak, Pelevin ijodida "kichik odam" konsepsiyasi zamonaviy jamiyatning axloqiy, madaniy va virtual reallik bilan bog'liq muammolarini aks ettiruvchi murakkab badiiy model sifatida namoyon bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Gogol N. V. Shinel. – Moskva: Художественная литература, 1984.
2. Pomerants G. S. Otël bezumniy? – Moskva: Российский государственный гуманитарный университет, 1997.
3. Pelevin V. Generation "П". – Moskva: Эксмо, 1999.
4. Wachowski L., Wachowski L. The Matrix. – Warner Bros., 1999.
5. Baudrillard J. Simulacra and Simulation. – Ann Arbor: University of Michigan Press, 1994.
6. Aristophanes. Clouds. – Cambridge: Harvard University Press, 1998.
7. Gogol N. V. Mertvye dushi. – Moskva: Художественная литература, 1985.
8. Ilf I., Petrov E. Dvenadtsat stulev. – Moskva: Художественная литература, 1986.